VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Asiantuntijalausunto / VNEUS
Lainsäädäntösihteeri Maria Peltoniemi
Asianumero: E 17/2019 vp - EJ 4/2025 vp
Päivämäärä: 25.9.2025

Lausunto asiassa EJ 4/2025 vp, valtioneuvoston jatkoselvitys asialle E 17/2019 vp, koskien Euroopan komission tiedonantoa vuoden 2025 oikeusvaltiokertomuksesta

Euroopan komissio antoi 8.7.2025 kuudennen vuotuisen oikeusvaltiokertomuksensa (COM(2025) 900 final). Vuoden 2025 kertomus on ensimmäinen nykyisen komission toimikaudella. Oikeusvaltiokertomus on keskeinen väline vahvistettaessa EU:n yhteisiä arvoja ja jäsenvaltioiden sitoutumista oikeusvaltioperiaatteen noudattamiseen. Kertomuksessa pyritään tunnistamaan ja ennaltaehkäisemään oikeusvaltiokehitykseen liittyviä haasteita, sekä tukemaan oikeusvaltioon liittyviä uudistuksia.

Oikeusvaltiokertomuksessa esitetään yhteenveto EU:n oikeusvaltiotilanteesta ja jäsenvaltiokohtaisiin maakohtaisiin lukuihin (27 kpl) sisällytetyt arvioinnit kunkin jäsenvaltion oikeusvaltiotilanteesta, sekä näiden pohjalta annetut maakohtaiset suositukset. Lisäksi komissio on arvioinut jäsenvaltioiden edistymistä vuoden 2024 kertomukseen sisällyttyjen suositusten noudattamisessa. Vuoden 2025 oikeusvaltiokertomus sisältää vuoden 2024 tavoin maaluvut myös neljästä laajentumisprosessissa pisimmälle edenneestä ehdokasmaasta, Albaniasta, Montenegrosta, Pohjois-Makedoniasta ja Serbiasta. Tämän tarkoituksena on tukea maiden uudistuspyrkimyksiä ja varmistaa, että maat jatkavat oikeusvaltionsa kehittämistä edetäkseen kohti EU-jäsenyyttä. Laajentumismaille ei oikeusvaltiokertomuksen yhteydessä anneta suosituksia, vaan suositukset annetaan erikseen vuotuisen laajentumispaketin yhteydessä. Vuoden 2025 oikeusvaltiokertomus sisältää ensimmäisen kerran arvion jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilanteesta myös EU:n sisämarkkinoiden näkökulmasta (nk. sisämarkkinaulottuvuus).

Oikeusvaltiokertomuksessa tarkastellaan oikeusvaltiokehitystä neljän oikeusvaltioperiaatteen sisältämän keskeisen pilarin avulla: i) oikeuslaitos, ii) korruptiontorjuntakehys, iii) tiedotusvälineiden moniarvoisuus ja vapaus, sekä iv) hallitusjärjestelmän osien keskinäinen valvonta (nk. checks and balances).

Komission mukaan oikeusvaltiokertomus vahvistaa kumppanuutta jäsenvaltioiden kanssa ja sen suositukset auttavat jäsenvaltioita oikeusvaltiotoimiensa suuntaamisessa ja priorisoinnissa. Vuoden 2025 kertomuksen mukaan jäsenvaltioiden sitoutuminen oikeusvaltiokertomuksen suosituksiin on vahvaa. Vuonna 2024 annetuista suosituksista 57 % on toteutettu kokonaan tai osittain. Komissio huomioi, että joidenkin suositusten toteuttaminen voi kestää kauemmin meneillään olevien poliittisten prosessien, vaalisyklien tai sidosryhmien kuulemisten vuoksi. Suositusten toimeenpanossa eteneminen on epätasaista ja joissakin jäsenvaltioissa oikeusvaltiotilanne on heikentynyt entisestään tai suositusten noudattamiseen ei ole ryhdytty.

Oikeusvaltiokertomuksessa on tuotu esiin myös laajemmin EU:n oikeusvaltioperiaatteeseen liittyviä välineitä, joita se on vahvistanut vuodesta 2019 lähtien. Oikeusvaltiovälineet ovat monipuolistuneet (mm. oikeusvaltiokertomus, ehdollisuusasetus, neuvoston oikeusvaltiokertomukseen perustuva oikeusvaltiovuoropuhelu) ja komissio on antanut aloitteita, joilla on merkitystä oikeusvaltioperiaatteen edistämisessä (mm. tiedotusvälineiden vapauden ja moninaisuuden edistämiseksi annettu Eurooppalainen medianvapaussäädös (EMFA), joka tuli voimaan toukokuussa 2024, ja korruptiontorjunnan tehostamiseksi toukokuussa 2023 annettu direktiiviehdotus, joka on parhaillaan kolmikantaneuvotteluissa). Uusi komissio on sitoutunut parantamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen seurantaa ja raportointia, erityisesti oikeusvaltiokertomuksen suositusten toimeenpanoa seuraamalla.

Suomen oikeusvaltiotilanne

Oikeusvaltiokertomuksen mukaan Suomen oikeuslaitosta pidetään edelleen hyvin riippumattomana. Asiantuntijat, kansalaiset ja yritysjohtajat pitävät Suomea yhtenä maailman vähiten korruptoituneista maista. Kertomuksen mukaan kansallisten media-alan sääntelyviranomaisten riippumattomuus pysyy vakaana. Lainsäädäntöprosessi on yleisesti ottaen osallistava ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset ovat edelleen laajat.

Komission suositukset Suomelle vuonna 2025:

- edistää lautamiesten nimitysuudistusta ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset;
- vie ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamista eteenpäin;
- jatkaa toimia ministereihin ja ylimpiin virkamiehiin sovellettavan lahjomattomuus- ja vastuuvelvollisuuskehyksen lujittamiseksi hyväksymällä heitä koskevat käytännesäännöt;
- edistyy viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain uudistamisessa, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.

Otteita Suomen kannasta (ks. kokonaisuudessaan EJ 4/2025 vp)

Euroopan unioni on Suomen tärkein poliittinen ja taloudellinen viitekehys ja arvoyhteisö. Oikeusvaltiokysymysten osalta Suomi jatkaa toimintaansa pitkäaikaisella linjallaan ja edistää oikeusvaltioperiaatteen toteutumista ja korruption torjuntaa EU:ssa.

Oikeusvaltioperiaatteella on merkitystä kansalaisille ja yrityksille kaikkialla EU:ssa sekä EU:n toiminnan uskottavuudelle myös globaalisti sen toiminnassa kansainvälisten kumppanien kanssa. On tärkeää, että unionissa jatketaan määrätietoisesti työtä oikeusvaltioperiaatteen ja unionin yhteisten arvojen ylläpitämisessä, sillä tämän avulla parannetaan eurooppalaisten demokratioiden häiriönsietokykyä ja keskinäistä luottamusta. Keskinäinen luottamus osaltaan varmistaa myös investointeja suosivan toimintaympäristön toteutumista sisämarkkinoilla.

Komission vuotuinen oikeusvaltiokertomus on keskeinen työväline oikeusvaltioperiaatteen edistämisessä EU:ssa. Valtioneuvosto yhtyy komission näkemykseen siitä, että oikeusvaltiokertomuksen ja sen mahdollistaman vuoropuhelun avulla on osaltaan edistetty myönteistä oikeusvaltiokehitystä jäsenvaltioissa, mutta toisaalta valtioneuvosto panee huolestuneena merkille, että joissakin jäsenvaltioissa on edelleen merkittäviä järjestelmätason ongelmia.

Valtioneuvosto pitää arvokkaana komission tekemää työtä oikeusvaltioperiaatteen ylläpitämiseksi ja oikeusvaltiovälineiden kehittämiseksi.

Valtioneuvosto pitää oikeusvaltioon liittyvien ongelmien sisämarkkinavaikutusten sisällyttämistä oikeusvaltiokertomukseen hyvänä kehityksenä. Tämä voi osaltaan edistää sisämarkkinoiden toimintaa ja mahdollisten sisämarkkinoihin vaikuttavien oikeusvaltiohaasteiden tunnistamista ennakollisesti. Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti myös ehdokasmaiden sisällyttämiseen EU:n oikeusvaltiokertomukseen ja katsoo, että sitoutuminen EU:n oikeusvaltiovälineisiin voi osaltaan edistää ehdokasmaiden sitoutumista yhteisiin arvoihin.

Valtioneuvosto korostaa, että unionin budjetista saatava rahoitus on linkitettävä tiiviisti oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamiseen, varojen väärinkäytön vastaisiin toimiin ja korruption ehkäisemiseen. Valtioneuvosto pitää tarkoituksenmukaisena, että komissio ei tulevaa monivuotista rahoituskehystä (MFF 2028-2034) koskevassa ehdotuksessaan esitä muutoksia voimassa olevaan ja toimivaan ehdollisuusasetukseen, jota siis sovelletaan myös jatkossa kaikkeen EU-rahoitukseen. Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti komission tavoitteeseen lisätä entisestään oikeusvaltioperiaatteen ja rahoituksen saamisen välistä ehdollisuutta tulevassa rahoituskehyksessä.